

УКРАЇНЬСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ УКРАЇНЬСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В СУЧАСНИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ

Актуальність даної теми зумовлена тим, що Україна протягом тривалого часу перебуває у стані складних політичних трансформацій, які дуже важко сприймаються пересічними громадянами. Ефективність сучасних політичних процесів у країні багато в чому залежить від рівня сформованості суспільної історичної свідомості. Провідна роль в її формуванні належить школі та навчальній літературі, зміст якої регламентується шкільними програмами і реалізується у підручниках. Тому вивчення змін у поглядах на історичні явища, особливо таких значущих, як формування моделей української державності у шкільних підручниках дають ключ до розуміння особливостей сприйняття учнями історичних і сучасних політичних процесів.

Останнім часом шкільні програми та підручники все частіше стають предметом досліджень, пов'язаних зі становленням нового змісту історичної освіти (К. Баханов, Н. Гупан, А. Зякун, С. Кульчицький, В. Мисан, О. Пометун, О. Удод) та висвітлення в них окремих історичних явищ: радянського тоталітаризму (А. Жив'юк, Ю. Шаповал), Другої світової війни (В. Ільге, І. Гірич) тощо. Проте, подання в програмах моделей української державності ХХ ст. залишилися поза увагою дослідників. Це зумовило тему даної статті.

Метою статті є на основі аналізу шкільних підручників кінця ХХ – початку ХХІ ст. виявити зміни у поглядах на Українську Центральну Раду на початковому етапі Української революції як складової майбутньої моделі української державності – УНР.

Українська Центральна Рада була заснована у Києві як міська громадсько-політична організація, своєрідний представницький орган, який об'єднував українські організації навколо ідеї територіальної автономії України з державною українською мовою. Протягом початкового періоду Української революції вона перетворилася у лідера національно-визвольного руху й очолила державотворчий процес.

Ідея державотворення є наскрізною лінією шкільного курсу історії України, що відбилася у нормативних документах, починаючи з проекту програми з історії (1992 р.) У проекті програми провідне місце посіли саме моделі української державності. У межах вивчення моделей наголошувалося на визначенні сутності органів влади та їх еволюції протягом часу. Це стосується передусім доби Центральної Ради. М. Коваль, С. Кульчицький, Ю. Курносів, В. Сарбей, В. Смолій чітко окреслили процес її становлення ("Виникнення Центральної Ради", "Проголошення автономії України", "Перші елементи української державності", "Проголошення Української Народної Республіки") та намагалися відбити еволюцію самої Центральної Ради. Хоча проектом програми обходилося питання її статусу навесні 1917 року, але досить чітко окреслювалося влітку 1917 року ("Центральна Рада – крайовий орган влади"). Еволюція Центральної Ради відбувалася паралельно зі змінами концептуального бачення майбутнього України її лідерами: гасло автономії України – проблема перетворення Російської централізованої держави на федерацію демократичних республік – відмова від ідеї самостійності УНР – Російська Федерація в уявленнях провідних діячів українського визвольного руху – проголошення незалежності УНР [8, с.39-41]. Кращому сприйняттю цього процесу мало сприяти докладне ознайомлення учнів з Універсалами Центральної Ради, які також виокремлювалися в тексті програми.

З усіх складових держави у проекті програми найбільше уваги приділено становленню законодавчої та виконавчої влади, її залежності від політичних сил, які входили до її складу. Логіка подання тут така: виникнення УЦР – вибори нового складу УЦР – утворення комітету УЦР (Малої Ради) та Генерального Секретаріату – новий склад УЦР (Малої Ради) та Генерального Секретаріату – розпуск УЦР. Кількома словами у проекті йшлося про початок української армії та утворення Генерального військового комітету [8, с.39].

Нова програма з історії України (1996 р., автори Я. Грицак, В. Мисан, Р. Лях, І. Підкова, П. Панченко, Н. Теплоухова, Ф. Турченко, Г. Швидько, Р. Шуст) зберігала загальну концептуальну лінію проекту програми 1992 року, але мала дещо інші наголоси. Так, комплекс подій від лютого 1917 року до січня 1918 року, які призвели до проголошення незалежності УНР, отримав назву Української революції. Червоною ниткою в програмі проведено ідею державотворення: проголошення автономії України (неминучий крок у розвитку революції) – проголошення УНР – проголошення незалежності УНР – прийняття Конституції УНР та обрання М. Грушевського Президентом України. Було чітко виписано оформлення складових держави, особливо армії ("Початок української армії", "Поява "вільного козацтва"). Щодо політики Центральної Ради, то насамперед увага зверталася на прорахунки у різних площинах її

діяльності для з'ясування причин поразки УНР ("Прорахунки Української Центральної Ради в державотворчому процесі й соціальній політиці", "Прорахунки ЦР у внутрішній та зовнішній політиці") [9, с.48].

Нова редакція програми (2004 року) пропонувала розглядати початок Української революції (події березня – жовтня 1917 року) спільно з темою "Україна в роки Першої світової війни" як передумову державотворчих процесів. Проте період з листопада 1917 по 1920 рік отримав назву "Український державотворчий процес", в межах якого стисло розповідалося зокрема про УНР доби Центральної Ради [10].

Найбільш повно еволюція Української Центральної Ради знайшла відображення й у шкільних підручниках. Ще у першому підручнику з історії України (1991 р.) (М. Коваль, С. Кульчицький, Ю. Курносів, В. Сарбей), де не йшлося про Українську революцію, а лише про боротьбу за національне визволення, відзначався факт готовності українського суспільства до сприйняття ідеї широкої автономії України у складі Російської Федеративної республіки (ідея "постала в масах"). Сама Центральна Рада називалася громадським об'єднанням, утвореним за ініціативою низки українських організацій, серед яких виокремлювалося Товариство українських поступовців, соціальна програма якого порівнювалася з програмою російських кадетів, а політична мала за мету домогтися від Тимчасового уряду згоди на втілення в життя ідеї автономії [3, с.62].

Матеріали до підручника 1992 року (М. Коваль, С. Кульчицький, Ю. Курносів) містили набагато більше інформації, включаючи цитати з праць видатних діячів, зокрема М. Грушевського, В. Винниченка, та документів, про український національний рух, і компонували її в контексті розвитку подій в Україні. Товариство українських поступовців визначалося як міжпартійний політичний блок, єдина організація всеукраїнського масштабу, згадувалися прізвища його керівників (А. Вязлов, Д. Дорошенко, А. Ніковський, Є. Чикаленко, Ф. Штейнгель). Повідомлялося, що Центральна Рада постала водночас з Київською Радою, але з моменту створення стала помітним чинником політичного життя України, докладно розкривалося її представництво й місце розташування – кімната в будинку Педагогічного музею [4, с.7-8].

У наступному підручнику з історії України (1998 р., С. Кульчицький, М. Коваль, Ю. Лебедева). Утворення Центральної Ради подавалося як реалізація лідерами "міжпартійного політичного блоку" ТУПу рекомендації Тимчасового уряду створювати громадські організації як представницькі органи влади, але всеукраїнського масштабу і результат зібрання представників української інтелігенції для обговорення принципів заснування такої організації. У висновках до параграфу "Початок Української революції" зазначалася підтримка народними масами ініціативи нечисленної національної інтелігенції боротися за державні права українського народу та започаткування Центральною Радою процесу державотворення [6, с.8-15].

У підручнику 2003 року (С. Кульчицький, Ю. Шаповал) значно більше уваги приділено Українській національній революції 1917-1918 років: визначалася її відмінність від революції Російської, йшлося про її ширший розмах ("Вона охоплювала всі українські землі та була результатом розпаду двох імперій, які перебували у стані війни одна з одною") і швидкий розвиток через сприйняття суспільством національної ідеї ("могутній сплеск національних почуттів матеріалізувався в демонстраціях і маніфестаціях"), а також про серйозні перепони "з боку загальноросійського демократичного табору" [7, с.41]. Згадуючи про одночасність утворення Київської губернської ради об'єднаних громадських організацій та Української Центральної Ради за ініціативою Товариства українських поступовців (на відміну від 1998 року з характеристики ТУПу зникло визначення "політичного блоку"), підкреслювалася значущість саме УЦР ("не губернського, а всеукраїнського масштабу", "представницький орган національних громадських організацій", народження "національного революційно-демократичного органу парламентського типу") [7, с.32].

У підручнику Ф. Турченка про Українську революцію йшлося ще у першому виданні (1994 р.), де вона класифікувалася як національно-демократична. Головною лінією, при висвітленні її подій, проходила ідея формування державності України. Тому з самого початку зазначалася важливість для українських політичних сил розв'язання питання державного самовизначення. Утворення УЦР подавалося як прагнення уникнути розколу в національному русі й результат згуртування національних сил. Разом з тим, у першому виданні (1994 р.) наголошувалося на провідній ролі в цьому процесі самостійників, у другому (1998 р.) й наступних – формування пом'якшувалися у бік об'єднаної ідеї: "з ініціативою її [УЦР] утворення виступили самостійники" – "з ініціативою її утворення виступили водночас українські самостійники і тупівці"; "саме самостійники 3 березня 1917 року оголосили про організацію" УЦР, "майже одночасно із самостійниками власний національний центр почало створювати Товариство українських поступовців" – "паралельно із самостійниками"; "самостійники пішли на об'єднання з федералістами" – "з автономістами-федералістами" тощо.

Автори інтегрованого підручника (Ю. Теміров, Н. Темірова, І. Тодоров) насамперед простежували лінію: руйнація Російської імперії – можливість до самовизначення народів – українці з особового складу гвардійських полків як активні учасники лютневих подій у Петрограді та “політична летаргія” на теренах України – повідомлення преси про крах самодержавства – формування нових органів влади – легалізація діяльності політичних і громадських організацій – складності соціально-економічного становища – прагнення задоволення нагальних потреб різних прошарків населення й одночасне прагнення їх до миру – устремління національної еліти до автономії України. Утворення Центральної Ради подавалося ними як результат зборів представників київської та кількох провінційних організацій ТУПу для утворення єдиного керівного органу з метою координації політичної діяльності в Україні. Спочатку вона відіграла роль Київської міської організації, і, перебуваючи на етапі становлення, була подібною до усього українського національного руху аж до повернення в Україну М. Грушевського. Відмінністю цієї навчальної книги від інших є вміщення інформації про розбіжності між старшим (С. Єфремов, Д. Дорошенко, А. Ніковський) і молодшим поколінням (на чолі з Д. Антоновичем) ТУПу щодо центру об’єднання національних сил [11, с.66-67].

У посібнику 2004 року (Н. Гупан, О. Пометун) національна революція 1917-1918 років розглядалася як результат розпаду двох ворогуючих імперій, причому Наддніпрянська Україна виявилася “втягнутою в революцію” внаслідок “Лютневої демократичної революції”. Особливо проводиться теза про здатність національної ідеї поєднувати різні соціальні верстви і політичні сили, що певною мірою подібно до підручника Ф. Турченка. Саме у такому контексті подається утворення Центральної Ради як громадського політичного центру: неоднорідність українського національного руху – наявність двох політичних течій (радикальної та поміркованої – самостійників і ТУПу,) з різним баченням майбутнього України – узгодження їх лідерами позицій з метою об’єднання. У підручнику вживається термін “державність”, державницька ідея є наскрізною всього матеріалу, присвяченого УЦР. Так, відзначалося, що Рада мала виконувати роль єдиного керівного органу й “очолити боротьбу за відродження української державності” [1, с.34], що термін “універсал” використали “як згадку про українську державність козацьких часів” [1, с.44].

Посібники (І. Коляди, О. Ількова, О. Сушка) (2001 р.) та (В. Даниленка, С. Гузенкова, М. Колодяжного) (2002 р.) утворення Центральної Ради подавали як ініціативу ТУПу. У першому визначено її як “осередок громадянства, яке об’єднується незалежно від класової і професійної приналежності”, який “зміг би об’єднати всі передові українські сили” в час, коли революція у Петрограді сколихнула “звичне буденне життя Києва”, “активізувала боротьбу українського народу не лише проти будь-яких політичних і соціальних, а й проти національних утисків” [5, с.12-14,17], а в другому пояснюється швидке зростання “авторитету, популярності та впливовості” Центральної Ради зрозумілістю для “народу” ідей автономії та соціалізму та формуванням її за демократичним принципом [2, с.20].

Усі згадані підручники розкривають склад і статус Української Центральної Ради, відзначають переломний момент в історії Української Центральної Ради, пов’язаний із поверненням М. Грушевського до Києва та його формулюванням головного стратегічного завдання – досягнення національно-територіальної автономії України у складі федеративної демократичної Російської держави. Вони подають досить докладну інформацію про Всеукраїнський національний конгрес, що перетворював УЦР в загальноукраїнський представницький громадсько-політичний орган. Разом з тим, простежуються відмінності в оцінці його мети і результатів: скликаний Радою для піднесення ваги своїх повноважень [3]; скликаний для підготовки організаційних умов для запровадження автономії та виборів Центральної Ради; відбулося перетворення УЦР на орган крайової влади, що означало “завершення організаційного періоду українського національного руху” [4]; продовжив започаткований Центральною Радою процес державотворення [6]; формування Української Центральної Ради як національного органу, який мав виконувати державотворчі функції, перетворення її на орган крайової влади [7]; визначальна подія в становленні Центральної Ради, з цього моменту вона ставала “представницьким, законним органом українського народу, його речником” [13, с.12]; надання УЦР вагомішого значення в громадському житті, перетворення її на “всеукраїнський політичний центр, який мав стати організаційним ядром у відродженні української державності”, як наслідок конгресу – перетворення Ради на парламент (“Головою українського парламенту було обрано М.Грушевського...”); піднесення авторитету УЦР, демонстрація високої активності громадських і політичних сил, які “прагнули відродити національно-територіальну автономію України” [1, с.41,42]; перетворення УЦР “зі скромного зібрання групи українських інтелігентів” у представницький орган [2, с.27; 5, с.12-14,17].

Поряд з УЦР у підручниках значна увага приділяється іншим органам державної влади. Наприклад, у підручнику (1991 р.) діяльність Центральної Ради хоча й розглядалась крізь призму

провідної ролі пролетаріату, але вже називалися її місцеві органи – українські ради, керівний розпорядчий орган Мала Рада. Їх згадували або у лапках, або з обумовленням “так звані”. Перше повідомлення про Генеральний Секретаріат пов’язане з негативним ставленням до більшовиків, що єднало його з Тимчасовим урядом. Особливо це стосується оцінки подій липня – жовтня 1917 року, заяви голови Генерального Секретаріату В. Винниченка про засудження більшовизму, окреслення її як “байдужо-нейтралістської позиції”, “Генеральний секретаріат уже порозумівся з Тимчасовим урядом”) [3, с.62,67].

Зміст підручника С. Кульчицького, М. Ковалю, Ю. Лебедевої (1998 р.) у висвітленні цього питання не відрізнявся від матеріалів до підручника (1992 р.), у якому зазначалося, що, проголосивши І Універсал, Центральна Рада взяла на себе державні функції (“оголошувала себе органом, правомочним приймати акти конституційного значення – універсали”) і “мусила утворити виконавчий орган ще не визнаної влади”; спеціальний комітет, обраний Українським національним конгресом, отримав назву Малої Ради і виконував завдання від “проведення поточної роботи” до становлення його “законопідготовчим і певною мірою законодавчим органом”; Генеральний Секретаріат став органом, на який покладалися виконавчі функції, а секретарства були прообразом майбутніх міністерств [6, с.20-21]. Значущість ІІ Універсалу подавалася у баченні М. Грушевського як новий, вищий щабель розвитку, отримання фактичної автономії, як новий крок у просуванні від моральних форм влади до правових [4, с.36]. У посібнику І. Коляди, О. Ількової, О. Сушка кількома рядками згадувалася Мала Рада як “певною мірою” законодавчий орган, утворений для постійної роботи між сесіями Центральної Ради та скликання сесій УЦР. Як ілюстрацію подано факт з оцінкою його М. Грушевським: “16 липня 1917 р. Мала Рада затвердила “Статут Генерального секретаріату” – першу, за словами Грушевського, Конституцію України” [5, с.17,22]. Досить докладно розкривалося представництво Центральної Ради як крайового органу влади за партійною, етнічною та адміністративно-територіальною приналежністю, розширення Генерального Секретаріату, але більше йшлося про відносини з Тимчасовим урядом, роз’яснювалися причини перетворення українського уряду “на маріонетку” відповідно до “Тимчасової інструкції” [6, с.27]. У підручнику С. Кульчицького, Ю. Шаповала (2003 р.) інформацію про Генеральний Секретаріат подано без біографічних довідок, подібно до попередніх підручників згадувалося лише про пріоритет професійних якостей при формуванні уряду. Цю думку поділяють автори інших підручників, наголошуючи на тому, що серед членів Генерального Секретаріату не було жодного професійного адміністратора чи політика [2, с.29], або підкреслюючи етнічну приналежність нових секретарів (“До Генерального Секретаріату увійшли двоє росіян, двоє євреїв, один поляк”) [11, с.74] на відміну від інших, в яких більш важливою видавалася саме партійна приналежність.

Ф. Турченко досить обмежено пише про місцеві органи влади, зосереджуючи увагу на їх самостійності: “...Центральна Рада та її периферійні органи виступали фактично як альтернативна сила щодо Тимчасового уряду... і більшовицької партії...” [12, с.21]. У виданні підручника 2002 р. тезу про більшовицьку партію буде вилучено [14, с.55]. Обраний Генеральний Секретаріат одразу визначається як крайовий уряд. Однак, історик зауважує, що одним з головних прорахунків УЦР було те, що вона не зуміла налагодити ефективне керівництво в Україні. У процесі редагування підручника Ф. Турченка дещо змінилися наголоси. Якщо у першому виданні не зверталася увага на партійну приналежність секретарів, то в наступних – після прізвищ зазначалася партія, що давало змогу самостійно робити висновки як про здатність політичних сил до об’єднання, так і про соціалістичну орієнтованість поглядів лідерів УЦР. І. Коляда, О. Ількова, О. Сушко пішли шляхом подання готового узагальнення про соціалістичну спрямованість членів уряду [5, с.20].

У посібнику Н. Гупан, О. Пометун (2004 р.) Генеральний секретаріат теж оцінюється як український крайовий уряд, створення якого “стало важливою політичною акцією на шляху до здобуття автономії України”, виокремлюється теза про те, що він “перебрав на себе виконавчі функції Комітету УЦР”, але не звертається увага на партійність політиків, які увійшли до його складу. Натомість, описуючи події літа 1917 року, автори підкреслюють політичну неспроможність керівників УЦР: “лідери Центральної Ради виправдовували свою позицію”, “насправді були неготові до рішучої революційної боротьби проти імперської політики Тимчасового уряду”, виявили “неспроможність... визначитися зі складом Генерального секретаріату”, “симптоматично виглядала і плутанина з відставками голів Генерального секретаріату, які захопилися політичною грою і не хотіли брати на себе відповідальності за розвиток міжпартійної боротьби” [1, с.47,54].

Певні зміни відбулися в оцінках діяльності УЦР. У підручнику 1991 р. вона подавалася у контексті складних обставин, зумовлених напруженістю у стосунках Центральної Ради з Тимчасовим урядом. Використовувалася теза про “угодовський шлях” її керівництва у відносинах

з Тимчасовим урядом. Робився наголос на подібності їх соціально-економічної політики (“Незгоди між ними не існувало – вони обстоювали непорушність приватної власності”) [3, с.64].

Наступні ж книги (1992, 1998 рр.) виходили з того, що у березні 1917 року не було чіткої мети національно-визвольного руху (“або замовчувалася, або визначалася у завуальованій, абстрактній формі”). Йшлося про підготовку до Установчих зборів, домагання автономії, про обмеженість національної програми просвітницькою діяльністю. Зазначалося, що УЦР та її уряд не мали впливу на соціально-економічну ситуацію, оскільки фактично діяли як громадсько-політична організація [4, с.44; 6, с.29]. У підручнику (2003 р) пояснювалося, що позиція діячів УЦР з соціально-економічних питань була нечіткою через їхню політичну відповідальність (“були відповідальними політиками і не обіцяли масам все й негайно”) [7, с.51].

Ф. Турченко у своєму підручнику, чітко визначаючи спрямованість діяльності УЦР на вирішення національного питання та досягнення автономії України, пояснює свідоме уникнення обговорення соціально-економічних питань саме відмінністю у партійних підходах до розв’язання таких проблем [12, с.12; 14, с.49]. Н. Гупан, О. Пометун (2004 р.) цю ж тезу розтлумачують, використовуючи гасло (“Національна справа перш за все, – соціальна – потім”) і емоції (“Вони побоювались, що зосередженість на соціальних аспектах може розколоти національний рух”) [1, с.35].

Згідно з вимогами навчальної програми підручники досить докладно розглядають передумови прийняття Центральною Радою універсалів, подають або тексти самих документів, або роз’яснюють їхній зміст, пропонують низку завдань до джерел, широко викладають наслідки. Разом з тим, I Універсал оцінювався як крах міжнаціональної політики Тимчасового уряду [3], утвердження права українського народу на створення власної державності, наслідком чого стало утворення уряду [6]; документ, що обурих російських діячів (російських демократів) [4; 7], але проголошення якого викликало друге за силою після повалення самодержавства піднесення революційного ентузіазму мас [11].

У підручнику 1991 року результати переговорів між УЦР та Тимчасовим урядом кінця червня – початку липня 1917 року і II Універсал подавалися ще в оцінці Всеукраїнського робітничого з’їзду, але після параграфу містився витяг цього документу. А вже у матеріалах до підручника (1992 р.) параграф, присвячений формуванню перших елементів української державності розпочинався саме з розкриття змісту II Універсалу. У підручнику (1998 р.) докладно пояснювалася сутність компромісу між УЦР та Тимчасовим урядом (Центральна Рада набувала законності, визнавалися повноваження Генерального Секретаріату як українського національного уряду в обмін на обмеження національно-визвольного руху “певними рамками”). Підручник (2003 р.) містив ще й спробу показати значущість документу через негативну реакцію на нього з боку кадетів. У інших підручниках можна різні оцінки значення II Універсалу: оформлення підсумків компромісу з Тимчасовим урядом (Ф. Турченко), відповідь на декларацію Тимчасового уряду (Ю. Теміров), наслідок компромісу (Н. Гупан). Н. Гупан, О. Пометун вдалися до широкого коментаря, з якого випливають невизначені позитивні моменти (документом було засвідчено “певний здобуток Центральної Ради”, “влада в Україні опинилася в руках Центральної Ради”) і чітко простежуються недоліки (за владу в Україні “доводилося платити переходом із опозиції в союзники Тимчасового уряду..., відмовитися від нарощування революційних методів боротьби за відродження української державності”) [1, с.51].

Таким чином, у сучасних шкільних підручниках з історії України особлива увага приділяється початковому етапу Українській революції як часу формування складової майбутньої моделі української державності, якою стане УНР. Червоною ниткою у підручниках проведена лінія еволюції Української Центральної Ради від громадської організації до лідера національно-визвольного руху, крайового органу влади в Україні, кульмінацією якого є проголошення автономії. Протягом цього періоду ніхто з головних українських діячів серйозно не думав про повне відокремлення України від Росії, прагнучи перетворити Росію-імперію на федерацію, де Україна мала б повну внутрішню суверенність та окремі від російських Установчі збори для розв’язання всіх внутрішніх українських політичних питань.

Джерела та література

1. Гупан Н.М., Пометун О.І. Новітня історія України: 1914-1939: 10 кл.: Навч. посіб. – К., 2004.
2. Історія України: Навчальний посібник для 10 класу серед. загальноосвіт. шк. / Автори: Даниленко В.М., Гузенков С.Г., Колодяжний М.М. – Запоріжжя, 2002.
3. Коваль М.В., Кульчицький С.В., Курносів Ю.О., Сарбей В.Г. Історія України: Пробний навчальний посібник для 10-11 класів середньої школи / За ред. акад. АН УРСР Ю.Ю. Коңдуфора – К., 1991.
4. Коваль М.В., Кульчицький С.В., Курносів Ю.О. Історія України. Матеріали до підручн. для 10-11 кл. середн. шк. – К., 1992.
5. Коляда І.А. та ін. (за заг. ред. члена-кореспондента НАН України д-ра іст. наук, проф. Реєнта О.П.) Історія України (1914-1939 рр.). 10 клас: Пробн. навчальн. посібник. – 4-е видання, доповнене і перероблене. – Х., 2001.

6. Кульчицький С.В. та ін. Історія України: Підруч. Для 10 кл. серед. шк. / С.В. Кульчицький, М.В. Коваль, Ю.Г. Лебедева. – К., 1998.
7. Кульчицький С.В., Шаповал Ю.І. Новітня історія України (1914-1939): Підруч. для 10-го кл. загальноосвіт. навч. закл. – К., 2003.
8. Програма з історії України. 7-11 класи (Проект) // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1992. – № 7-8.
9. Програми для середньої загальноосвітньої школи. Історія України. 5-11 класи. Всесвітня історія. 6-11 класи. – К., 1996.
10. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 5-11 класи. – К., 2005.
11. Темиров Ю.Т., Темирова Н.Р., Тодоров І.Я. История (1914-1945 гг.). Интегрированный курс: Учебное пособие для 10 класса общеобразовательной школы. – Донецк, 1998.
12. Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Частина перша. (1917-1945 рр.): [Підручник для 10-го класу середньої школи] – К., 1994.
13. Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Частина перша. 1917-1945. 10 клас: Підручник для серед. загальноосвіт. шк. Вид. 2-е, виправлене та доповнене. – К., 1998.
14. Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Частина перша. 1914-1939. Підруч. для 10-го кл. серед. загальноосвіт. навч. закл. – Вид. 3-тє, виправл. та допов. – К., 2002.

Summary

On the base of researching of curriculums and textbooks in Ukraine history (1991-2007 years) comparative analysis of estimations of Ukrainian Central Rada of the period of March-October 1917 from the point of view of formation of future model of Ukrainian statehood (UPR) has been made. Key words: Ukrainian Central Rada, school textbook, model of Ukrainian statehood.

В. Ф. Шевченко

ДИРЕКТОРІЯ: СПРОБА ПОНОВЛЕННЯ УКРАЇНІЗАЦІЇ

Після заснування на таємному засіданні 13 листопада 1918 р. в будинку Міністерства шляхів представників всіх політичних сил, що входили до Національного Союзу, Директорія проголосила і значною мірою спрямувала свою роботу на відновлення і розвиток завоювань першого етапу визвольних змагань, здобутих в ході здійснення Центральною Радою політики українізації протягом березня 1917 – квітня 1918 рр. [17, с.130].

Історичні документи свідчать, що українізація була започаткована в 1917 р. Українською Центральною Радою, яка і ввела в широкий обіг поняття “українізація”, розпочала ті процеси, що склали її зміст. В своїй резолюції від 22 квітня 1917 р. УЦР визначила, що свою діяльність вона проводить “стоячи на принципі українізації [розрядка наша – В.Ш.] всього життя на Україні» [1, с.70]. Аналізуючи події того часу В. Винниченко свідчив, що вимога постанов і резолюцій всіх товариств і організацій була одноставна: “українізація всіх галузей життя” [2, с.77]. Тобто йшлося про українізацію як всеосяжний процес приведення всього національного державотворчого, політичного, соціально-економічного і духовного життя у відповідність до інтересів і запитів українського народу. Українізація в такому розумінні проголошувалася “принципом” і “програмою” УЦР. Цей термін використовувався нею, як для позначення змісту і форм широкого поступу українства, так і для визначення напряму, змісту динаміки окремих ділянок народного життя, конкретних структур і осередків.

Політика українізації об’єктивно була стрижнем, головним напрямом, надавала системний характер діяльності різних форм національної самоорганізації, громадських і державних утворень, в першу чергу – УЦР і Директорії, УНР їх доби, перебігу всіх визвольних змагань 1917-1921 рр. Вона була спрямована на відновлення достойного місця українського народу серед інших націй, його вільний і всебічний розвиток, відродження і розбудову національної державності, здійснення соборності українських земель, демократизацію всього суспільного життя, піднесення культури, вирішення гострих соціально-економічних проблем в інтересах корінного етносу і всього населення України. При цьому процес українізації всього життя в Україні мав поєднуватись із додержанням широких прав національних меншин.

Саме виникнення і головний напрям діяльності Директорії об’єктивно стали виявом поновлення процесу українізації започаткованого в березні 1917 р. Цей орган був утворений українськими політичними партіями і організаціями, які не сприйняли гетьманського перевороту, здійсненого за допомогою німецьких і австрійських штиків. На відміну від утворених демократичним способом і українськими політичними силами Центральної Ради та Української Народної Республіки гетьман був приведений до влади з ініціативи і шляхом прямого силового втручання центральних держав. Договір останніх з УНР передбачав перебування їх військ в